

Rapport Commissie belijdende kerk (CBK)

Inhoudelijk rapport

voor de Synode van Deventer 2023

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. De huidige kerkelijke praktijk van belijden	5
Inleiding	5
Zes functies van belijden	5
Wat gebeurt er?	6
Hoe duiden we wat er gebeurt?	9
2. Bijbelse lijnen rondom het thema 'belijden'	11
Vanuit het Oude Testament	11
Vanuit het Nieuwe Testament	12
Samengevat	15
3. Terugblik op de geschiedenis van ons belijden	16
Credo's van de Vroege Kerk	16
Confessies van de Reformatie	16
Negentiende eeuw	17
Belijdenissen in twintigste en eenentwintigste eeuw	18
Het (gedeelde en herenigde) huis van de vrijmaking	19
Catechese en vorming	20
Liturgie	21
Welke waarnemingen doen we?	21
4. Hoe gaan we verder?	22
Goede teksten	22
Goede communicatiemiddelen	23
Een goed proces	23
Tot besluit	23

Inleiding

Toen we als commissie belijdende kerk bij de start van onze opdracht samen luisterden naar Matteüs 28, trof ons allemaal wat staat in vers 18: 'Jezus kwam dichterbij'. Hij komt naar ons toe, Hij onderwijst ons, Hij heeft alle macht, en Hij is met ons. Dat is een hoopvol perspectief: als Jezus naar ons toekomt, kunnen we dicht bij Hem zijn en kan Hij in ons vorm krijgen. Als Jezus naar ons toekomt, brengt Hij ons bij de Vader en kunnen wij weer beeld van God worden. Dat Jezus dichterbij komt roept verlangen wakker om dicht bij God te leven, geleid door zijn Geest. Vanuit dat verlangen zijn we aan het werk gegaan met onze opdracht om ons te bezinnen op een belijdende kerk.

God ontmoeten en leven in Gods nabijheid staan niet los van belijden. In de ontmoeting met God worden wij immers opgeroepen om te belijden. Het volk Israël antwoordde Jozua: 'Natuurlijk zullen wij de HEER dienen, want Hij is onze God' (Joz. 24:18). Jezus vroeg aan zijn leerlingen: 'Wie ben ik volgens jullie?' Petrus gaf toen het antwoord: 'U bent de Messias, de Zoon van de levende God' (Mat. 16:15-16). De kerk is een kerk die haar Heer belijdt of ze is geen kerk.

De nieuw gevormde kerk staat voor de uitdaging om belijdende kerk te zijn in een tijd waarin veel gebeurt en waarin het geloof in God een optie is, geen vanzelfsprekendheid.

Als commissie hebben wij ons gezamenlijk bezonnen op ons belijden en op onze roeping om een belijdende kerk te zijn. Dat deden we op een moment dat twee kerken zich verenigden in de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Beide kerken delen hetzelfde belijden, maar gingen daar soms verschillend mee om. De nieuw gevormde kerk staat voor de uitdaging om belijdende kerk te zijn in een tijd waarin veel gebeurt en waarin het geloof in God een optie is, geen vanzelfsprekendheid. In de nieuw gevormde kerk zien we een spanningsveld met in elk geval drie polen: a. bij vooral oud-GKv-ers uit reactie op hun eigen verleden een 'weg met ons'-houding; b. bij vooral oud NGK-ers een angst voor een te strak keurslijf zoals zij dat voorheen zagen in de GKv; c. bij vooral oud GKv-ers verdriet om verlies van hun oude vertrouwde gereformeerde kerk. In dat spanningsveld is het een uitdaging om in echte verbondenheid belijdende kerk te zijn. Daarom is onze commissie benoemd met de opdracht 'te verkennen op welke wijze de kerken hun geloof met het oog op deze en de toekomstige tijd kunnen belijden en hoe de verankering van de kerken aan de leer van de Bijbel opnieuw vorm kan krijgen'.

In onze verkenning realiseerden we ons dat deze opdracht veel facetten heeft. Gaandeweg kwamen we ook tot het besef dat de vraag naar de verankering van ons belijden niet de eerste vraag is. Daaraan vooraf gaat de vraag hoe we vandaag belijdende kerken zijn, op een levende en vitale manier. Het gaat om het vormgeven en doorgeven van het antwoord dat wij in geloof geven aan God.

Daarom is belijden een onmisbaar onderdeel van onze levende relatie met de Drie-enige God: wij belijden dat we in God geloven als onze God en verlosser. Het is meer dan een belijdenisgeschrift hebben. Een belijdende kerk is een kerk die vertelt over Gods grote daden en over wat God belooft in Jezus Christus. Belijden doe je vanuit je hart en in onderlinge verbondenheid. In het belijden merk je dat de kerk leeft van wat de Heer in het goede nieuws toezegt en belooft. Belijden is spreken tegen God, tegen elkaar, tegen komende generaties, en tegen de wereld. In het belijden uit de kerk haar geloof in de Drie-enige God. Dit nodigt uit en laat zien wie ze is.

Hoe we belijden wie God voor ons is en wie wij bij Hem zijn, verandert met de tijd.

Belijden is eigenlijk heel eenvoudig, maar toch niet vanzelfsprekend. Het gaat over wie God is en over wie wij bij Hem zijn, maar mensen moeten steeds weer leren oog voor God te krijgen. Dat geldt voor mensen van vroeger en van vandaag, omdat we in Adam zelfgerichte en verkrampde mensen zijn geworden. Gelukkig maakt God ons zijn naam bekend, bevrijdt Hij ons en geeft Hij zijn genade. Al in de bekendmaking

van Gods naam aan Mozes (Ex. 34:6,7) ontdekken we dat Hij weet wie mensen zijn. God is wonderlijk groot. Hij blijft trouw aan zichzelf en Hij blijft trouw aan ons. Hij heeft ons liefgehad en zijn Zoon gegeven opdat wij zouden leven en verzoend zouden worden met Hem (1 Joh. 4:9,10). Wat kunnen we anders dan Hem grootmaken en zijn genade prijzen? Gods naam en Gods genade roepen ons op om vol liefde met heel ons leven antwoord te geven. Dat leren we van vorige generaties en mogen we doorgeven aan nieuwe generaties. Ons belijden is deel van dat antwoord.

Tegelijk: *hoe* we belijden wie God voor ons is en wie wij bij Hem zijn, verandert met de tijd. In de Vroege Kerk stond centraal dat Christus, onze verlosser, God en mens is (vierde en vijfde eeuw). De kerk beleed dit geloof in de leer over de Drie-eenheid en de twee naturen van Christus. In de zestiende eeuw, tijdens de Reformatie, ging het om de manier waarop mensen delen in het heil van God. In de eeuwen daarna heeft de bestudering van de schepping haar plaats opgeëist. Een andere en ingrijpende ontwikkeling is het proces van secularisatie. Voor het besef van inmiddels velen staat onze wereld los van God, als Hij al bestaat. Net als het zicht op God veranderde ook de kijk op de mens. Die veranderingen werken allemaal door in hoe we ons geloof in God belijden. Wij leven als kerk van Christus in de context van de 21^e eeuw en in die wereld bezinnen we ons op onze roeping als belijdende kerk.

Daarom is het belangrijk dat ons belijden niet verstart. Dat zou ook niet passen bij God: in het tweede gebod wordt verboden een beeld van de HEER te maken. Bovendien is het niet mogelijk God in een beeld vast te leggen. Het is Gods stem, zijn woord dat leven geeft en tot leven aanzet. Dit levende Woord moet door de Geest in ons belijden levende vrucht dragen. Maar Gods Woord dat voor alle tijden is, wordt door ons nooit in zijn volle omvang en diepte gekend. Ook onze gemeenschappelijke kennis als kerk en onze confessies blijven onvolmaakt.

Dit betekent niet dat God tot ons in geheimtaal zou spreken en dat we niets zinnigs over Hem zouden kunnen zeggen. God openbaart zich echt en Hij maakt zich aan ons bekend in zijn Woord dat een helder licht is. Hij leert ons door zijn Geest over Hem spreken. Maar wij blijven mensen, met onze beperkingen en zonden. Onze belijdenissen helpen ons om met God om te gaan maar ze kunnen het eeuwige en onuitputtelijke Woord van God niet evenaren. Altijd weer mogen we onze eigen voorstellingen laten corrigeren en verfrissen door wat de Geest ons in en door Gods Woord leert. Elke tijd kent haar eigen vragen en problemen. Daarom lichten in elke tijd andere accenten in Gods Woord op en vraagt elke tijd om nieuwe verwoording van blijvende kernwaarden.

We zijn onder andere gekomen tot eerste aanbevelingen naar aanleiding van onze opdracht.

In dit rapport geven we de neerslag weer van onze bezinning op belijden en op een belijdende kerk. We hebben gekeken naar de huidige praktijk. We hebben nagedacht over de functies van ons belijden en de verschillende praktijken waarin dat belijden een plaats heeft. Verder hebben we vanuit Bijbel en geschiedenis onze visie op ons belijden aangescherpt en verdiept. Ook zijn we gekomen tot eerste aanbevelingen naar aanleiding van onze opdracht: 'te verkennen op welke wijze de kerken hun geloof met het oog op deze en de toekomstige tijd kunnen belijden en hoe de verankering van de kerken aan de leer van de Bijbel opnieuw vorm kan krijgen'.

We maakten in ons proces gebruik van de praktisch-theologische methode van Richard R. Osmer. In zijn boek *Practical Theology* onderscheidt hij vier kerntaken voor de praktische theologie:

1. De descriptief-empirische taak: wat gebeurt er?
2. De interpretatieve taak: waarom gebeurt dit?
3. De normatieve taak: wat zou er moeten gebeuren?
4. De pragmatische taak: hoe zouden we kunnen reageren?

We kijken eerst naar de situatie in de kerken vandaag en zoeken naar een verklaring van wat we zien gebeuren (2. De praktijk vandaag). Dit hoofdstuk heeft deels een descriptief-empirisch karakter, deels is het interpretatief van aard. Daarna volgen twee hoofdstukken die aansluiten bij de normatieve taak. We beginnen met een overzicht waar we Bijbelse lijnen over belijden trekken, vanuit het Oude en Nieuwe Testament (3. Bijbelse lijnen). Daarna volgt een hoofdstuk met een korte historische schets van hoe het belijden in de christelijke kerk zich heeft ontwikkeld (4. Terugblik op de geschiedenis). Tenslotte kijken we naar de toekomst en formuleren we aanzetten voor een vervolgoedracht (5. Hoe gaan we verder?).

We hopen van harte dat bezinning, onderzoek, rapportage en aanbevelingen van onze commissie uw instemming en vertrouwen hebben. Ook hopen we dat ze bijdragen aan een breed gedragen besluit om het werk van de commissie voort te zetten, en zo voor de Nederlandse Gereformeerde Kerken te komen tot een hernieuwd gezamenlijk belijden en een hartelijke en levendige aansluiting bij de hedendaagse realiteit van het geloof.

1. De huidige kerkelijke praktijk van belijden

Inleiding

We willen een belijdende kerk zijn en op allerlei manieren zijn we dat als kerken nu ook. Om aan te sluiten bij de huidige praktijk van belijden hebben we ons bezonnen op die praktijk en geprobeerd deze in kaart te brengen. In dit hoofdstuk beschrijven we onze kijk op de kerkelijke praktijk en geven we onze duiding daarvan. Dit hoofdstuk omvat dus zowel de descriptief-empirische taak als de interpretatieve taak van Osmer: wat gebeurt er en hoe duiden we wat er gebeurt?

Zes functies van belijden

Om de praktijk in kaart te brengen, onderscheiden we zes functies van belijden.

Door te belijden:

1. Loven we God en geven we uiting aan ons geloof. Dit doen we om God te eren in de liturgie en daarbuiten, en als reactie op het evangelie.
2. Verbinden we onszelf met de gemeenschap van gelovigen. Dat doen we binnen verschillende gemeenschappen. We zijn zo verbonden met Jezus Christus (in trouw aan het evangelie van Christus, bouwend op het onderwijs van de apostelen), met de wereldkerk (we belijden het katholieke christelijke geloof), met de kerken die het Gereformeerde belijden delen, met de kerken binnen ons eigen kerkverband (de Nederlandse Gereformeerde kerken) en binnen onze eigen lokale gemeente.
3. Bieden we oriëntatie in het geloofsleven. Belijden helpt om de weg te vinden in het leven met de drie-enige God. In het belijden komt levenswijsheid en onderwijs mee over het goede leven. Belijden helpt bij het vinden van antwoorden op vragen rond ethiek (wet) en spiritualiteit (gebed).
4. Geven we het geloof door aan volgende generaties. De overdracht van het geloof vindt plaats midden in ons christelijk leven in onze gemeente, in ons huis, in de wereld. Expliciet krijgt het vorm in prediking, onderwijs, catechese en andere vormen van jeugdwerk.
5. Getuigen we van ons geloof. Zo vertellen we aan de mensen om ons heen wie Jezus Christus voor ons is en leggen we in de wereld verantwoording af van onze hoop.
6. Beschermen we elkaar in de gemeente tegen dwaalleer en leugen. We helpen elkaar om te onderscheiden waarop het aankomt, om zo te verbinden in liefde en waarheid en dwaling en leugen tegen te spreken en te weerleggen.

Tabel 1 plaatst de verschillende functies onder elkaar, in combinatie met praktijken waarin we die functie van het belijden terugvinden:

Functie van belijden	Praktijken waarin dit gebeurt
1. Loven en geloven	Belijdenis lezen in de kerkdienst Zingen van (belijdende) liederen Belijden als antwoord op vragen in de liturgie (bij doop, geloofsbelijdenis, avondmaal, bevestiging van ambtsdragers) Deelnemen aan doop en avondmaal
2. Verbinden	Gezamenlijk bidden en belijden Geloof delen (geloofsgesprekken) en bij elkaar herkennen Oecumenisch contact met andere kerken Verwoorden van gezamenlijk geloof binnen een kerkverband Onderschrijven van confessies door ambtsdragers
3. Oriënteren	Onderwijs over de inhoud van het christelijk geloof Onderwijs over spirituele praktijken (gebed, doop, avondmaal) Onderwijs over christelijk leven
4. Overdragen	Prediking Liturgische formulieren Kinder- en jeugdwerk (catechese) Toerusting en vorming
5. Getuigen	Ontmoetingen en gesprekken Georganiseerde vormen van evangelisatie Materiaal in folders en op websites Getuigenis in samenleving en politiek
6. Beschermen	Geloofsgesprekken Pastoraat Bindingsformulier/ambtsbelofte Toezicht op elkaar in ambt en gemeente Dilemmagesprekken kerkenraad

Wat gebeurt er?

Er gebeurt veel wat wij niet overzien, omdat God zelf aan het werk is. Een belijdende kerk is Gods kerk, niet onze kerk. Wat wij doen is opgenomen in wat God aan het doen is. In de kerk is God de Vader zelf aan het werk. God zond zijn Zoon Jezus Christus die hoofd is van het lichaam en fundament van ons leven en onze gemeenschap. Omdat we in Hem delen, kunnen we belijdende kerk zijn. God stortte bovendien zijn Geest over ons uit. De Geest is aanwezig en vult ons. Hij geeft ons de gezindheid van Christus van waaruit we kunnen belijden. Hij geeft ons geloof, inzicht, wijsheid en vrijmoedigheid.

God werkt door mensen en wat zij doen heen: door de gelovigen in de traditie die ons voorgingen, door onze broers en zussen vandaag en Hij wil ook in en door ons werken. Wij zijn onderdeel van een wereldwijde gemeenschap, van alle tijden, talen en culturen. Ons belijden is geen doel op zichzelf. In ons belijden gaat het om trouw aan God, trouw aan het evangelie van Jezus Christus, trouw aan de kerk van de Drie-enige God.

Wanneer het gaat over belijden richt de aandacht zich al snel op de drie gereformeerde belijdenisgeschriften

Een belangrijke gebeurtenis voor onze kerken is de hereniging van de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) op 1 mei jl. Deze hereniging vormt de concrete aanleiding om voor de nieuwe Nederlandse Gereformeerde Kerken na te denken over het belijden. Hoe zijn we samen vandaag een belijdende kerk?

Bij die vraag zijn alle zes functies van belijden van belang: loven en geloven, verbinden, oriënteren, overdragen, getuigen en beschermen. Wanneer het gaat over belijden richt de aandacht zich al snel op de drie gereformeerde belijdenisgeschriften (de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, en de Dordtse Leerregels). Dat is niet vreemd omdat in het verleden deze teksten bij alle zes functies een (behoorlijk) grote rol speelden. Via preken en catechese speelde de HC een grote rol (geloven, oriënteren, overdragen). Als formulieren van eenheid waren ze belangrijk bij het verbinden en beschermen.

De beide kerken die zich gaan verenigen delen diezelfde gereformeerde belijdenissen en verbinden zich daar ook mee. Tegelijk kennen GKv en NGK verschillen, onder meer in de omgang met deze drie 'formulieren van eenheid'. Bij de GKv heeft de 'binding aan de leer' lang centraal gestaan (nadruk op de functies verbinden en beschermen). Dit heeft echter geleid tot een tegenbeweging waarbij in delen van de kerk de afstand tot de geschriften groter is geworden. De betekenis van de belijdenissen voor alle functies is afgenomen. Het gebruik van liturgische formulieren is afgenomen. Nieuwe liederen worden veel minder dan voorgeen op hun inhoud beoordeeld, en populaire liederen uit een paar megakerken (zoals Hillsong en Bethel) worden ook in de NGK veel gezongen. Binnen de NGK werd de binding aan de belijdenissen anders en meer divers vormgegeven en zijn de belijdenisgeschriften minder bekend. Daardoor is er minder weerstand tegen deze teksten, tegelijk worden ze in de NGK meer dan in de GKv openlijk bekritiseerd. Bij de verschillende functies van belijden speelden de drie confessies een minder prominente rol dan in de GKv. De aandacht richtte zich eerder alleen op de Bijbel.

In beide kerken zien we dat de laatste decennia een steeds grotere diversiteit is ontstaan. Die diversiteit blijkt in de omgang met de belijdenisteksten en met de liturgische formulieren. Er zijn gemeenten waar het gebruik van de teksten nog levend is, terwijl in andere gemeenten dit niet meer zo is en meer gebruik gemaakt wordt van alternatieve teksten. De één is met de belijdenissen opgegroeid, de ander kent de teksten en zinsneden niet (meer). Tradities als het ondertekenen van de belijdenisgeschriften worden verschillend beleefd en gewaardeerd. In onze samenleving is het steeds ongebruikelijker je te binden aan een instituut of je te laten voorschrijven wat je moet geloven. Dat merken we ook in de kerk.

Twee credoteksten kennen de meeste mensen nog wel (Apostolicum en Nicea), wat er in de HC staat is minder bekend, en over de DL weten gemeenteleden weinig meer.

Naast een diversiteit aan gemeenten is er ook een diversiteit aan opvattingen binnen gemeenten. Gemeenteleden laten zich bij hun oriëntatie niet meer alleen leiden door de gereformeerde belijdenissen en traditie maar halen hun informatie en inspiratie overal vandaan. Dit kan ten koste gaan van onderlinge verbondenheid, zeker als het inhoudelijke gesprek niet gevoerd wordt. Jongeren doen in veel gemeenten steeds later belijdenis of helemaal niet meer. De vraag klinkt of de kerkstructuren nog wel aansluiten op jongere generaties. Tegelijk zien we dat kerken een bron van activiteiten zijn, zowel in de kerk als in de samenleving. Onze verschillende opvattingen staan dat niet in de weg.

Behalve deze diversiteit zien we over de hele breedte van de kerken dat de betekenis van de belijdenisteksten voor al de zes genoemde functies van belijden afneemt. De belijdenissen zijn steeds minder bekend en vormen steeds minder het geloof van de gemeenteleden. Twee credoteksten kennen de meeste mensen nog wel (Apostolicum en Nicea), wat er in de HC staat is minder bekend, en over de DL

weten gemeenteleden weinig meer. Het ondertekenen van confessieteksten vindt nog wel plaats, maar hoe minder bekend ze zijn hoe meer dit een automatisme wordt. Ook wordt de ondertekening steeds vaker ter discussie gesteld. Over de HC wordt veel minder gepreikt, zeker nu onder meer door de coronapandemie op tal van plaatsen de middagdiensten zijn afgeschaft. In de catechese kwamen de geloofsbelijdenissen al langer nauwelijks meer aan de orde. Bovendien worden catechese en jeugdclub/vereniging steeds vaker samengevoegd. Waar de betekenis van de belijdenisteksten afneemt, verdwijnt ook de gezamenlijke verbondenheid, wanneer er niet iets anders voor in de plaats komt dat die onderlinge verbondenheid stimuleert.

De manier waarop het belijden in al zijn functies vorm krijgt (loven en geloven, verbinden, oriënteren, overdragen, getuigen en beschermen), verandert ook. Voorheen waren er catechismuspreken, bijbelstudieverenigingen en clubs, kerkelijke bladen en boekenseries. Waar we nu groepen christenen elkaar zien opzoeken en actief samen zien belijden, gebeurt dat in andere vormen. Er zijn mannendagen, vrouwenweekenden en zomerconferenties. Er is meer aandacht voor de Geest, een toegenomen nadruk op ervaring/beleving, vaak vraaggericht en niet-kerkgebonden. Muziek heeft een veel grotere rol gekregen. Daarnaast is beeld een belangrijke drager van informatie geworden. Verder zien we een herwaardering van rituelen, lichamelijke en het gebruik van zintuigen. Deze nieuwe vormen die ontstaan kunnen leiden tot herleefd en verdiept geloof. Tegelijk zien we een verschuiving van gemeentebrede ontmoetingen naar ontmoetingen van gelijkgestemde gelovigen.

Is er een achteruitgang te constateren als het om het belijden zelf gaat, in de verschillende functies van belijden (loven en geloven, verbinden, oriënteren, overdragen, getuigen en beschermen)? Het kleiner worden van kerken kan daarop wijzen. In sommige kerken loopt het jongerenwerk prima, in andere kerken komen veel tieners niet meer in de kerk of op catechisatie. Sommige kerken hebben veel moeite om ambtsdragers, musici of jongerenwerkers te vinden. Veel kerken zijn door de coronapandemie leden kwijtgeraakt of zien in elk geval een deel van hun leden niet of veel minder in kerkdiensten. Wij zien dit echter slechts van de buitenkant gebeuren en kunnen maar beperkt zien wat dit betekent voor het geloven en belijden zelf.

De inhoud van de teksten is nog steeds relevant, maar de teksten uit de 16de eeuw gaven in de taal en vorm van hun tijd antwoord op problemen die toen in het centrum van de aandacht stonden.

In de samenleving zien we ontkerkelijking, een grote afname van kennis van het christelijk geloof en een behoefte aan zingeving en gemeenschap. Vaak worden kerken gezien als instituten die hebben afgedaan. Er is dus behoefte aan goede en duidelijke uitleg van de inhoud van het christelijk geloof. Het is te meer belangrijk dat kerken in spreken en handelen herkenbaar en zichtbaar zijn als bron van zingeving en als plaats waar Christus gevonden wordt. Dat roept de vraag op of ons belijden, de inhoud van de belijdenissen en de praktijken van belijden aansluiten bij de vragen die bij mensen leven (rond ecologie, gender, polarisatie, vrijheid). Daarbij geldt dat de vragen die buiten de kerk gesteld worden evenzeer leven binnen de kerk.

Bij alle veranderingen in onze wereld leven er dus vragen bij de belijdenissen. De vragen betreffen de inhoud van de teksten, zoals het spreken van artikel 1 NGB over Gods wezen en eigenschappen, de redenering in Zondag 5-6 van de HC die Jezus Christus als middelaar moet aanwijzen, of het spreken over de Paapse mis in Zondag 30 van de HC. Maar ook de vorm van relatief lange confessies en het medium van een gedrukte tekst roepen vragen op. De inhoud van de teksten is nog steeds relevant, maar de teksten uit de 16de eeuw gaven in de taal en vorm van hun tijd antwoord op problemen die toen in het centrum van de aandacht stonden.

De wereld ziet er nu anders uit. Er zijn nieuwe teksten verschenen (denk aan *Our World Belongs to God* of de *Gewone Catechismus @@@BIJLAGE?*), die niet de status van een bindende confessietekst hebben. Maar voldoet de vorm van een tekst sowieso nog aan de behoeften van de mens van nu? Een nieuwe generatie

groeit op met beelden en filmpjes. Een cultuur van woord en boek wordt steeds meer een cultuur van beeld en geluid. Wat dat betekent voor het belijden, overzien we nog niet.

Conclusie: er speelt dus veel rond het belijden, er is diversiteit in de omgang met belijdensteksten, de gezamenlijke verbondenheid in het geloof krijgt minder vorm, de belijdensteksten spelen een minder grote rol bij de verschillende aspecten van belijden (loven en geloven, verbinden, oriënteren, overdragen, getuigen en beschermen) en in de vormgeving van het belijden in al zijn functies verandert veel. Dit alles vraagt om interpretatie en duiding, waar we hieronder op ingaan.

Hoe duiden we wat er gebeurt?

Als we proberen te begrijpen en te verklaren wat er gebeurt in onze kerken, realiseren we ons dat er twee tegengestelde bewegingen zijn. Enerzijds is God bezig zijn kerk te bouwen op weg naar de definitieve komst van zijn Rijk. Anderzijds werken er tegenkrachten van de duivel, is er de wereld als geheel van structuren die ingaat tegen God en is de zonde er in ons eigen bestaan. Daarom is het belangrijk om alert te zijn op de gesteldheid van ons eigen hart en de grotere ontwikkelingen om ons heen.

Sterker echter dan onze zorgen is het vertrouwen op Gods komende Rijk. In dat licht hebben veranderingen die zich voltrekken iets dubbels: door veranderingen kan ons belijden aan kracht verliezen, en door veranderingen kan er in ons meer ruimte komen voor Christus. Wij geloven in een gekruisigde Heer die nieuw leven geeft op de plaats waar het kruis gedragen wordt.

We zien ontwikkelingen in de wereld om ons heen waar we ook als belijdende christenen onderdeel van uitmaken en we zien ontwikkelingen die de kerk zelf betreffen. Hieronder gaan we op beide categorieën in, allereerst de ontwikkelingen die onze wereld typeren:

1. Secularisatie: in ons deel van de wereld neemt de betekenis van het christelijk geloof af, worden kerken kleiner en is het christelijk geloof niet meer vanzelfsprekend. De betekenis van geloven wordt beperkt en geloofsleven verdwijnt makkelijk in de privésfeer. Daardoor is geloven in Christus als belijdende kerk meer een zaak geworden van tegen de stroom ingaan. Het christelijk geloof wordt gezien als achterhaald en niet langer relevant. Onder druk van de geseclariseerde wereld om ons heen verkrumelt het geloof makkelijk. Voor wie wel tegen de stroom ingaan, is het christelijk geloof niet langer een vanzelfsprekende zaak.
2. Welvaartsgroei: de welvaart in onze samenleving is toegenomen en de consumptie als gevolg daarvan enorm gegroeid. Dit stimuleert een levensgevoel waarbij God niet langer nodig is. Tegelijk wordt het verlangen van het hart makkelijk op geld en spullen gericht. Dit kan ten koste gaan van de betrokkenheid bij ons belijden.
3. De vijf i's: de structuur van de samenleving verandert, deze verandering wordt wel weergegeven met vijf i's: individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering. *Individualisering* leidt ertoe dat individuele geloofsbeleving hoger gewaardeerd wordt dan eerder, terwijl collectief en verbindend belijden op minder waardering kunnen rekenen. Geloven is een individuele zaak geworden. *Informalising* betekent voor een belijdende kerk dat er minder waarde wordt gehecht aan klassieke teksten, aan formele afspraken en aan alles wat meekomt met een instituut. *Informatisering* brengt met zich mee dat kerkleden zelf op zoek gaan naar verrijking en verdieping van hun geloof, en uit diversiteit aan christelijke tradities als bron benutten. *Internationalisering* heeft tot gevolg dat buiten de landsgrenzen wordt gezocht en christelijke netwerken internationaal worden (New Wine, Hillsong, Vineyard, etc.). *Intensivering* wekt verlangen naar intense ervaringen, terwijl wat gewoon is en met de traditie meekomt (zoals belijdenissen) makkelijk als saai afgewezen wordt.
4. Postmoderniteit: er zijn ook culturele veranderingen die vallen onder de noemer postmoderniteit. De idealen van de moderniteit worden niet langer nagestreefd. Eenheid is niet langer het ideaal, maar pluraliteit. Rationaliteit wordt niet als hoogste gewaardeerd, maar emotie en beleving. Er wordt niet meer naar zekerheid gezocht, maar onzekerheid en relativiteit worden als gegeven geaccepteerd. Overtuiging wordt gezien als niet langer haalbaar, twijfel is wat overblijft. Serieuze grote woorden worden ervaren als zwaar en drukkend, het alternatief is lichtvoetigheid en humor.

De gereformeerde traditie kreeg vorm in hetzelfde culturele klimaat als de moderniteit. Verbinding en landelijke eenheid, rationaliteit en duidelijkheid, grote woorden en overtuiging typeerden ook de omgang met het (gereformeerd) belijden. Vanuit een postmoderne stemming wordt hier met argwaan of vervreemding naar gekeken. Hierdoor komen de traditionele vormen waarin we gereformeerde belijdende kerk waren onder druk te staan. Tegelijk komt de uitdaging op ons af om een overtuigd christelijk belijden opnieuw vorm te geven.

5. Mensgerichtheid: als het geloof zich aanpast aan deze nieuwe omstandigheden, komt de nadruk gemakkelijk te liggen op persoonlijk welbevinden en ontplooiing. De individuele mens is belangrijk geworden terwijl het geloof aan publieke relevantie heeft ingeboet en met Gods aanwezigheid in de wereld niet meer gerekend wordt. Er wordt hier wel gesproken van 'moralistisch therapeutisch deïsme' (Christian Smith en Melinda Lundquist Denton).
6. Crises: na de luchtige welvarende (post)moderne onbezorgdheid worden we steeds meer met allerlei crises geconfronteerd. Individueel ervaren mensen eenzaamheid, prestatiedruk of zinloosheid. Nationaal zien we toenemende polarisatie en ervaren we de invloed van complotdenken. Wereldwijd merken we dat we kwetsbaar zijn, door corona en de ecologische crisis, door economische en politieke instabiliteit. Dit zet bestaande verhoudingen onder druk en versnelt processen die al aan de gang zijn. Ook stelt het ons voor de vraag naar de vitaliteit van ons geloof: waar vinden we houvast? Hoe veerkrachtig en betekenisvol is ons belijden? De trend van informatisering zien we terug in een groeiende diversiteit onder kerkleden, omdat zij gebruik maken van allerlei verschillende (online) bronnen.
7. Reactiebewegingen: de beschreven ontwikkelingen en crises roepen weerstand op. Neoliberaal beleid heeft geleid tot afbraak van sociale samenhang en maatschappelijke voorzieningen. Onder wie niet mee kunnen komen in de moderne maatschappij roepen alle veranderingen onbehagen en ongemak op. We zien mensen zoeken naar nieuw houvast en nieuw perspectief. Dat kan gevonden worden in een (geconstrueerd) verleden van traditionele patronen, waarden en gemeenschappen. Een gereformeerd verleden met alles wat daarbij hoort kan deze rol krijgen. Daar tegenover zoeken mensen houvast in nieuwe morele idealen en in strijd voor gelijkheid voor alle rassen, kleuren, en genders (#blacklivematters, LHBTQI). De strijd voor sociale gerechtigheid wordt makkelijk verbonden met de strijd voor ecologische gerechtigheid. Dit kan weer leiden tot polarisatie rond belijdenissen, liturgie, vrouwelijke ambtsdragers, een 'klimaatreligie' of discussies over gender.

Zoals al gezegd, hebben deze algemene, brede ontwikkelingen impact op de omgang met het aloude belijden van de kerk. Daarnaast zien we, hiermee verbonden maar tegelijk ook meer specifiek, ontwikkelingen in onze eigen kerken die van invloed waren en zijn. Welke?

1. Vanuit onze geschiedenissen zien we verschillen tussen (de voormalige) NGK en GKv. Die geschiedenissen hebben geleid tot pijnlijke en traumatische herinneringen aan hoe in het verleden met belijdenissen en met onderlinge verschillen werd omgegaan. De NGK gaf meer ruimte voor de zelfstandigheid van plaatselijke gemeentes. Tegelijk lag vaak de nadruk op de Bijbel, meer dan op confessie of traditie. Bovendien zijn veel NGK-gemeentes diverser omdat gemeenteleden allerlei verschillende kerkelijke achtergronden hebben. Er zijn in de loop der jaren op landelijk niveau wel veel praktische regelingen ontworpen. De GKv hebben in het verleden de confessie en traditie hoger gewaardeerd en meer gestreefd naar eenvormigheid in het kerkelijk leven. In het heden leidt dat tot een reactie waardoor vormen waarin de belijdenisgeschriften naar voren komen op de achtergrond worden geplaatst en verdwijnen.
2. Tegen de achtergrond van een geschiedenis van conflict, verdeeldheid en verzoening zoeken de GKv en de NGK (sinds 1 mei jl. de Nederlandse Gereformeerde Kerken) naar nieuwe vormen van kerk-zijn. Dat betekent dat er actief ruimte wordt gegeven aan verandering en nieuwe ontwikkelingen.
3. In het verleden was de wereld van de GKv en (in mindere mate) NGK een gereformeerde en Nederlandse wereld. Bij internationale contacten was het Nederlandse perspectief dominant. Aan dat (tamelijk) geïsoleerde bestaan in kerkelijk Nederland is grotendeels een eind gekomen. De nieuwe kerk zal participeren in allerlei vormen van samenwerking en heeft tal van kerkelijke contacten buiten die vertrouwde wereld.

4. Niet iedereen is blij met deze ontwikkelingen. Binnen de GKv hebben veranderingen rond liturgie, vrouwelijke ambtsdragers en verzoening met de NGK geleid tot ongemak. Niet iedereen kon of wilde in die ontwikkelingen meegaan. Dat heeft de afgelopen jaren geleid tot een aantal afsplitsingen en tot vertrek van kerkleden naar andere kerken zoals de CGK en de PKN.
5. Veranderingen in de cultuur werken door in de houding ten opzichte van het belijden. Formele aspecten en regels, een meer verstandelijke omgang met de geloofsinhoud of een gedeeld collectief belijden verloren hun vanzelfsprekendheid. Het eigen geloof, de eigen beleving en ervaring, de eigen verbinding met het belijden werden belangrijker. Geloof kan niet langer een automatisme zijn of een zaak van een voorgeschreven geloofsinhoud. Dat is enerzijds mooi, anderzijds maakt dat geloof en belijden ook kwetsbaar. In onze wereld staat immers ook het verlangen van ons hart onder druk: er is veel meer dat de aandacht opeist dan God alleen. Onze harten zijn (helaas) lang niet altijd vol van overtuigd geloof.
6. Individualisering, welvaart in onze consumptiemaatschappij en verlangen naar beleving kunnen ertoe leiden dat kerkgangers zich opstellen als consumenten. Dan wordt de kerk een plaats om religieuze producten te halen. Dat staat op gespannen voet met discipelschap, waarbij geloofsvertrouwen, gehoorzaamheid en geloofsverdieping worden nagestreefd.
7. Ook zien we dat de waardering voor theologische reflectie is afgenomen. Deels komt dat door theologische conflicten in het verleden of door als dwingend ervaren leerstelling. Het komt ook doordat in onze hele maatschappij nadenken regelmatig als theoretisch moeilijk doen wordt ervaren. Klassieke woorden ('verbond') worden sneller ervaren als saai en achterhaald, en de belangstelling voor theologische verheldering is kleiner geworden. Er komen veel theologische uitdagingen op de kerk af en een nieuwe frisse doordenking van het christelijk geloof is nodig.
8. Ook in de kerk zien we polarisatie doordat de extremen groter worden en het midden kleiner wordt of zich niet laat horen. Dat maakt dat de verbinding in het gedeelde belijden onder druk staat en hernieuwde aandacht verdient.

2. Bijbelse lijnen rondom het thema 'belijden'

Waarom hechten de Nederlandse Gereformeerde Kerken eraan belijdende kerk te zijn? Wat drijft ons daarbij? Wat staat ons voor ogen en waar zou ons hun belijden allemaal in door kunnen werken? Dit hoofdstuk schetst vanuit de Bijbel motieven tot en functies en praktijken van belijden. Daarmee maken we in dit hoofdstuk de overgang naar wat Osmer 'de normatieve taak' noemt. We hebben in het vorige hoofdstuk gezien wat er in de praktijk gebeurt en gaven hier een duiding van. In dit hoofdstuk luisteren we naar de Bijbel.

Vanuit het Oude Testament

Gezamenlijk en persoonlijk belijden is vanaf het begin onderdeel van ons mens-zijn. Ook het volk Israël belijdt God als God, schepper en verlosser. Dus zijn er vanuit het Oude Testament lijnen te trekken over ons belijden.

1. Geschapen naar Gods beeld

God heeft ons mensen geschapen naar zijn beeld met een unieke verantwoordelijkheid (Gen. 1:26-28). God wil dat wij als mensen levende verwijzingen zijn naar Hem en dat wij namens Hem spreken en optreden. Daarbij mogen we niet eigenmachtig over de kennis van goed en kwaad willen beschikken (Gen. 2:16,17) maar zijn we op Gods onderwijzing (zijn *tora*) en leiding aangewezen (Ps. 25:14; 73:24). Ons mens-zijn is van meet af aangelegd op het belijden en eren van God.

2. Geloofsantwoord in het verbond

In het verbond dat God met Israël aangaat, belooft Hij hun zonder voorwaarde vooraf zijn liefde en trouw. Dat verbond begint met Gods genade. Van zijn volk verwacht Hij vervolgens vertrouwen en wederliefde. Bij elke update van het verbond wijst Hij het volk op zijn genade en zijn gebleken goedheid. Tegelijk spreekt ook het volk zich steeds weer uit. Overtuigd verklaren zij bereid te zijn tot dienst aan God (Ex. 19; Deut. 29; Joz. 24; Neh. 10). In het genadeverbond gaat God zelf een verplichting aan. Daar hoort een antwoord bij: ook Gods volk neemt een verplichting op zich. Dat 'mensenwerk' van Israël is als gelovige reactie een wezenlijk onderdeel van de relatie in het verbond.

De HEER gebiedt Israël zijn grote daden te blijven gedenken, Hem daarvoor te danken en te prijzen en ze over te dragen aan volgende generaties.

3. Verbondenheid krijgt vorm

Belijden hoort bij Gods verbond. Het vormt een onderdeel van hoe die verbondenheid vorm krijgt. Die verbondenheid krijgt vorm in onderwijs en wetten (Gods *tora*).

De HEER legt zich schriftelijk vast op zijn verbond met Israël. In de ark liggen de twee stenen platen met daarop de tien woorden. Gods bedoeling is dat deze woorden worden geschreven in de harten van zijn volk (Jer. 31:33).

Belangrijk voor Israël is daarom het voortdurende onderwijs over Gods grote daden en over Gods wil. De HEER gebiedt Israël zijn grote daden te blijven gedenken, Hem daarvoor te danken en te prijzen en ze over te dragen aan volgende generaties (Deut. 6:7; 11:1-9; Joz. 4:21-24; Ps. 78). Het gaat erom dat het volk met de HEER vertrouwd is en blij Hem volgt. Daarbij hoort dat Israël antwoord geeft en belijdt wie God voor hen is.

Typerend voor Gods onderwijzing is dat Israël leert onderscheid te maken tussen hen en de volken, tussen heilig en onheilig, rein en onrein, echte profeten en nep-profeten. Goddeloosheid, zonde en valse profetie hebben binnen Israël geen wettige plaats. Dit stond in dienst van Israëls missie om een licht voor de volken te zijn. God heeft zijn volk gevormd opdat het ook onder de volken zijn lof verkondigt (Deut. 4:5-9; Jes. 43:21).

4. Praktijken en rituelen

Gods verbondenheid met zijn volk krijgt ook vorm in praktijken en rituelen: besnijdenis, sabbatten, feesten, sabbats- en jubeljaren en heel de constante liturgie en dienst van de verzoening in zijn heiligdom. In dat heiligdom was de ark van Gods verbond het continue hart, met het verzoendeksel erop en het samenvattende statuut van het verbond erin.

God schonk Israël verder onder meer heilige samenkomsten met hun liturgie, het priesterlijk (en later ook rabbinaal) onderwijs in de wet, de rechtspraak en het optreden van tal van profeten. In het boek van de Psalmen schonk de Geest aan Gods volk een bundel liederen om thuis en in de tempel God te prijzen en hun geloof uit te zingen. Gods doel met al deze geschenken was de vorming van zijn volk tot een bewust en hartelijk leven met en voor Hem. Hij deed er alles aan om hen tot een belijdend volk te maken.

5. Incidenteel en continu

Naast de incidenteel optredende profeten met hun actualiserende en appellerende boodschappen schonk de HEER de geïnstitutionaliseerde dienst van priesters. Israël had niet alleen op speciale momenten levendige profetenwoorden nodig, er was ook sprake van een continue cultus en een constante stroom van priesterlijk onderwijs. Daardoor werd het volk bewaard voor het vergeten van Gods woorden en voor een reductie tot wat in bepaalde tijden aansprekend gevonden werd.

Vanuit het Nieuwe Testament

Het Oude Testament schiep verwachtingen die maar onvolledig werden gerealiseerd. Israël had verlossing nodig en een nieuw verbond. Wanneer Jezus als de Messias komt en de Heilige Geest wordt uitgestort over al Gods dienaren en dienaressen, kleurt dat ook het persoonlijk en gezamenlijk belijden.

1. Het belijden van Jezus Christus

Het belijden van de kerk concentreert zich in de belijdenis van Christus. Hij is de Messias, de Zoon van de levende God (Mat. 16:16). Heel de schepping is ondenkbaar zonder de Zoon en het Woord van God. Hij drukt zijn stempel op alles wat was, is en komt. Hij is onverbrekkelijk verbonden met zijn kerk die Hij de eeuwen door leidt en bezielt (Kol. 1:15-18).

In het nieuwe verbond treedt Jezus Christus op als hoogste profeet, enige priester en eeuwige koning. Hij verkondigt het evangelie van het koninkrijk (Luc. 4:18,19; 4:42-44). Zijn tekenen demonstreren zijn boodschap (Luc. 7:16). Hij leert ons Hem als Heer en Verlosser te belijden (Hand. 2:36) en vol verlangen uit te zien naar en te bidden om de komst van Gods rijk (Mat. 6:10). Gelukkig te prijzen is wie zijn woorden hoort en bewaart en doet en wie daarop zijn leven bouwt (Mat. 7:24-27; Luc. 11:27,28).

Hij is het die mens werd en Gods Geest in al zijn volheid ontving en die in zijn vernedering en verhoging de verzoening met God en de verlossing brengt (Kol. 1:18-20). Door Hem mogen wij als priesters naderen tot God. Wie in Hem gelooft, heeft eeuwig leven (Joh. 3:16; 11:25,26; 17:3).

Hij ontving de naam boven alle naam (Fil. 2:9-11; Heb. 1:3,4). Hij is de Heer van alles en iedereen (1 Kor. 12:3; Ef. 1:20-23). Hij beschermt en bewaart ons (2 Tim. 4:18; 1 Petr. 1:4,5) en brengt ons naar de wereld die vol is van de lof voor de Almachtige en voor het Lam (Op. 4:11; 5:13; 7:12; 15:3,4).

2. Christus' onderwijs

Belijden is vrucht van Christus' eigen onderwijs. Tijdens zijn leven laat Christus zien wat toewijding aan de wil van zijn Vader is. Hij laat in heel zijn leven zien wat het rijk van God brengt. In de gesprekken met zijn leerlingen, vlak voor zijn kruisiging, belooft Christus hun zijn Geest die hen in alle waarheid zal leiden, zal doen getuigen en vrucht zal doen dragen (Joh. 14-16). Ons belijden hoort bij het volgen van Christus.

In zijn gebed tot zijn Vader (Joh. 17) horen we onze Heiland bidden voor hen die de Vader Hem uit de wereld gegeven heeft. Hij bidt om de eenheid van zijn leerlingen en om de heiliging in de waarheid van allen die door hun woord gaan geloven. Hij wil dat zij met hun eenheid een beroep doen op de wereld om in Hem en zijn Vader te geloven. Mooi is het om zo de Heer te horen bidden om de eenheid, heiligheid, christelijkheid en apostoliciteit van de kerk.

Rond zijn sterven en opstanding laat Christus zijn leerlingen doop en avondmaal na als teken en zegel van zijn blijvende verbondenheid. Hij leert zijn discipelen om Hem in zijn zelfovergave, nabijheid en verheerlijking blijvend te gedenken (Luc. 22:19; 1 Kor. 11:23-26) en te blijven onderhouden wat Hij ons als onze Verlosser en Heer geleerd en geboden heeft (Mat. 28:18-20). Beide sacramenten dragen het volgen en belijden van Christus.

De Heilige Geest schenkt gaven om samen als lichaam van Christus te functioneren.

3. De Heilige Geest

Belijden is vrucht van de Heilige Geest. Met Pinksteren wordt de Geest uitgestort (Hand. 2:33). Hij woont vanaf dan in de kerk van Christus (Ef. 2:22). Hij brengt het evangelie in de harten van de gelovigen en schrijft het in hun hart (Hand. 16:14; 2 Kor. 3:3; Ef. 3:16-19). Niemand kan zeggen: 'Jezus is de Heer' behalve door toedoen van de heilige Geest (1 Kor. 12:3). De Geest maakt de gelovigen met God vertrouwd (Heb. 8:10,11) en doet hen God als Vader aanroepen (Rom. 8:15,16; Gal. 4:6). Hij verbindt hen met God en met elkaar (2 Kor. 13:13). Hij heiligt en leidt hen en doet hen strijden tegen de zonde (Gal. 5:13-26). Hij schenkt hun gaven om samen als lichaam van Christus te functioneren (1 Kor. 12). Hij zet hen er ook toe aan om in de wereld op te komen en uit te komen voor Christus (Mat. 10:20; Joh. 14:26).

Christus heeft zijn Geest gezonden als pleitbezorger voor zijn leerlingen en als aanklager tegen de duivel en zijn rijk. Het getuigenis van de Geest over Christus is beslissend in het rechtsgeding van God met zijn wereld. Het ontlast en bevrijdt wie gelooft, en het belast en veroordeelt wie het verwerpt (Joh. 15:17; 16:7-11; Op. 12:11).

4. Het evangelie van Christus

Belijden vloeit voort uit het evangelie van Christus. Het evangelie van Christus is Gods reddende kracht voor wie geloven (Rom. 1:16; 1 Kor. 1:18). Door de Geest geademd bemoedigt het, spoort het aan, onderricht het, weerlegt het, corrigeert het en voedt het op (2 Tim. 3:16,17).

Dit evangelie is ertoe bestemd om in de kerk verkondigd (2 Tim. 4:2), onderwezen (Mat. 28:19,20; 1 Tim. 3:2; 4:13), aan komende generaties overgedragen (2 Tim. 2:2) en in heel de wereld uitgedragen te worden (Mat. 10:32; Mar. 16:15; Luc. 24:46-48; Rom. 1:5; 16:25,26). Het is een woord dat voor ons hele leven geldt en dat ook vorsten en overheden moeten horen (Hand. 9:15; 23:11; Hand. 24-26; Rom. 13:1-7; Fil. 1:13; 1 Tim. 2:2-4; 1 Pet. 2:11-17).

Het evangelie van Christus komt naar iedereen toe op dezelfde manier. Allen hebben een zalving van de Heilige en kennen Hem, leven met Hem en dienen Hem (Hand. 2:17-21; Rom. 8:14; Heb. 8:11; 1 Pet. 2:5,9; 1 Joh. 2:20,27). Het evangelie zet hen allen aan tot reactie. In de erediensten belijden allen hun schuld, brengen allen het lofoffer van de belijdenis van hun lippen, offeren allen het reukwerk van hun gebeden (1 Joh. 1:9; Heb. 13:15; Op. 8:4). Allen hebben zich te houden aan het geloof, de maatstaf die God aan ieder in de kerk geschonken heeft (Rom. 12:3).

Wat ons als evangelie overgeleverd is en wat we van Christus en zijn Geest ontvangen hebben moet niet alleen bewaard worden tegen alle tegenkrachten, vermenging en reductie in. Het moet ook steeds meer de kerk vervullen zodat die als een lichaam toegroeit naar Hem die het Hoofd is, Christus (Ef. 1:23; 2:21; 3:19; 4:13-16; 2 Pet. 3:17,18). Het evangelie belijden is een levende zaak!

5. De kerk van Christus

Belijden hoort bij de kerk van Christus. De kerk is het huis waarin God door zijn Geest en Woord woont en werkt (Ef. 2:19-22). Daar schijnt het licht van God, wordt Gods goedheid geproefd en het weldadige woord van God en de kracht van de komende wereld ervaren (Heb. 6:4,5). Gods Geest werkt er geloof en nieuw leven, bindt samen en geeft groei (Gal. 5:13-26).

De kerk van Christus is door Hem uitgekozen en geroepen tot de dienst van de levende God (Rom. 8:29; Ef. 1:3-10; 1 Tes. 1:9; 1 Petr. 2:9). Ze is van Christus en ze is er voor Christus (Rom. 14:7,8). Ze laat in haar christelijke levenswandel en in haar liefde zien wie haar Vader is en wie haar Leermeester is (Mat. 5:16; Joh. 13:35). Ze is herkenbaar aan haar trouw aan het onderricht van de apostelen en aan haar hechte gemeenschap (Hand. 2:42; vgl. ook Heb. 10:23-25). Ze houdt zich gelovend, biddend en vierend vol liefde aan de waarheid en koestert wat ze van de Geest ontvangt: één Heer, één geloof, één doop, één hoop, één God en Vader die is boven allen en door allen en in allen (Ef. 4:3-6).

In haar samenkomsten wordt het evangelie van Christus verkondigd en onderwezen (1 Tim. 5:17), daarin belijdt ze haar Heer (Heb. 13:15), zingt ze psalmen, lofzangen en geestelijke liederen (Ef. 5:18), bidt ze (1 Tim. 2:1,2) en viert ze haar onderlinge gemeenschap (Hand. 2:42). Gods grote daden brengen haar tot spreken (Hand. 2:11). Ze is op haar hoede voor hen die tweedracht zaaien door in te gaan tegen wat haar is geleerd (Rom. 16:17). Als huis van de levende God is de waarheid haar fundament en de hoekpilaar (1 Tim. 3:15). Door zich aan de waarheid te houden groeit ze naar Hem die het Hoofd is (Ef. 4:15).

Zij die de kerk vormen zijn bereid om hun Heer te belijden voor de mensen (Mat. 10:32) en om zich te verantwoorden over de hoop die ze dankzij het evangelie van Christus heeft (1 Pet. 3:15). De kerk zet de missie van Christus in de wereld voort (Joh. 20:21-23) te midden van haar ongelovige en soms zelfs vijandige omgeving (Fil. 2:15,16; 1 Pet. 2:12; Op. 11:1-13).

Van Christus heeft de kerk met het oog op de toerusting voor haar interne en externe roeping het geschenk ontvangen van doop en avondmaal en van mensen die haar helpen, stimuleren en leiden bij de opbouw en uitbouw waarvoor alle leden zich verantwoordelijk weten (Ef. 4:11-13; 1 Tess. 5:12-14). Door bekwame en betrouwbare mensen moet het evangelie overgeleverd worden (2 Tim. 2:2).

*Klemmend zijn de oproepen om zijn woorden te bewaren, te blijven bij de gezonde leer
en te strijden voor het geloof dat de heiligen is overgeleverd.*

6. Tegen de leugen en de dwaalleer

Het geloof als band aan Christus is hecht verbonden met de inhoud van het geloof. Klemmend zijn de oproepen in het Nieuwe Testament om geen ander evangelie aan te nemen dan dat van Christus. Maar ook om zijn woorden te bewaren, te blijven bij de gezonde leer en te strijden voor het geloof dat de heiligen is overgeleverd (2 Kor. 11:2; Gal. 1:5-9; Ef. 4:15; 1 Tim. 1:10; 1 Tim. 4:1-5; 2 Tim. 4:3; Tit. 1:9; 2:1,7,10; 1 Joh. 2:23,24; 2 Joh. 7-11; Jud. 3). De leugen van de duivel (Joh. 8:44; Rom. 16:17-20), de verleiding van de wereld (2 Pet. 2 en Jud.; 1 Joh. 2:15-17) en het bederf van het eigen hart moeten onderkend en weerstaan worden (Gal. 5:24; 1 Pet. 2:11). Het evangelie belijden betekent daarnaast: heersende trends en ontwikkelingen waar nodig ontmaskeren en weerspreken.

Voorgangers moeten behalve bekwaam ook betrouwbaar zijn (2 Tim. 2:2) en zich houden aan de gezonde leer. Ambtsdragers dienen het geheim van het geloof te bewaren en erin te onderwijzen. Wie dat niet wil is niet geschikt om een leidinggevende taak te krijgen in de kerk (1 Tim. 3:2; 2 Tim. 3:14).

7. De gezonde leer

Het is belangrijk termen als 'leer', 'gezonde leer' en 'belijdenis' die in het Nieuwe Testament voorkomen niet anachronistisch op te vatten als aanduiding van onze belijdenisgeschriften. Die laatste bestonden indertijd nog niet.

Belijdende elementen die vaak als zodanig in het Nieuwe Testament worden aangewezen kennen vaak nog geen vaste, eensluidende vorm en beperken zich over het algemeen tot belijdenissen van Christus (Mat. 16:16; Hand. 8:37; Rom. 10:9,10; 1 Kor. 8:6; 12:3; 15:3-7; Fil 2:6-11; Kol. 1:15-20; 1 Tim. 2:5,6; 3:16). Paulus spreekt over zijn evangelie, over dat wat hij de gemeenten geleerd heeft en het goede dat ons is overgeleverd, maar we vinden daar nergens een expliciete omschrijving van. Het gemeenschappelijk geloof van de apostelen dat we in het Nieuw Testament aantreffen, is door de vroege kerk geformuleerd in de Twaalf artikelen en de Geloofsbelijdenis van Nicea. Deze zijn te typeren als 'explicitering van het impliciete' (J. van Bruggen).

Samengevat

Een levende kerk belijdt haar Heer en een belijdende kerk leeft met haar Heer. Het gezamenlijk en persoonlijk belijden van ons geloof is een zaak van het hart. Om belijdende kerk te zijn is dus meer nodig dan een tekst in steen of op papier. Gods Geest wil de woorden van God schrijven in de harten van de gelovigen (2 Kor. 3). Om Hem te blijven volgen willen we met ons belijden ook dwaalleer afwijzen of voorkomen.

Terugkijkend kunnen we zeggen dat een belijdende kerk geroepen is om in woord en daad:

1. De Drie-enige God te eren en te belijden als Vader, Zoon en Geest, in liturgie en leven.
2. Jezus te belijden als door God gezonden Messias, als Zoon van God en als Heer.
3. Met daadwerkelijke wederliefde te reageren op Gods grote daden in Jezus Christus en in de Geest, op zijn beloften en evangelie en op de bekendmaking van zijn wil.
4. Trouw te blijven bij het evangelie en de gezindheid van Christus.
5. Verbonden en eenparig te zijn met de kerk van alle eeuwen en alle plaatsen.
6. Te groeien in geloof door zowel levende verkondiging als constant onderwijs.
7. Gods grote daden in Christus over te dragen aan komende generaties.
8. Christus en zijn Vader in woorden en daden te belijden voor de mensen.
9. Extern naar anderen, overheden en in de samenleving verantwoording af te leggen van het geloof en van de christelijke hoop.
10. Elkaar te beschermen tegen onheiligheid, leugen en dwaalleer.
11. Op eigentijdse wijze liturgisch, getuigend en onderwijzend stem te geven aan het Woord van God dat ook voor vandaag geschreven is.

Met dit overzicht kunnen we een nadere invulling geven aan de zes functies die we eerder al onderscheiden hebben (zie hoofdstuk 2, Zes functies van belijden). De volgende tabel laat zien hoe de verschillende aspecten van belijden uit de bovenstaande opsomming verdeeld kunnen worden over de zes functies:

Loven en geloven	1, 2, 3
Verbinden	4, 5
Oriënteren	3, 4, 6, 11
Overdragen	6, 7, 8, 11
Getuigen	8, 9
Beschermen	4, 10

3. Terugblik op de geschiedenis van ons belijden

De christelijke kerk was vanaf het begin een belijdende kerk. Wanneer wij belijden, doen we dat in verbondenheid met de traditie en de gemeenschap van de kerk van de eeuwen. Als belijdende kerk zijn we dankbaar voor wat we van christenen voor ons ontvingen. In dit hoofdstuk schetsen we de vruchten van onze traditie en trekken we een aantal lessen uit de historie. In dit historisch overzicht schetsen we hoe het belijden van de kerk door de eeuwen heen vorm kreeg. We beginnen vandaag immers niet bij nul, maar bouwen voort op de traditie van de kerk.

Credo's van de Vroege Kerk

In de nieuwe kerkorde van de NGK wordt uitgesproken dat we met de algemene christelijke kerk de Apostolische Geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius aanvaarden als oecumenisch belijden van het geloof in de Drie-enige God.

- De Apostolische Geloofsbelijdenis ontstond in de eerste of tweede eeuw, oorspronkelijk als doopbelijdenis, en kenmerkt zich daardoor als belijdenis van het geloof in Vader, Zoon en Geest.
- De geloofsbelijdenis van Nicea (325/318) belijdt expliciet dat Jezus Christus God is, één van wezen met de Vader. Opmerkelijk is verder de soteriologische aanduiding dat de Zoon 'ter wille van ons mensen en van ons behoud' is neergedaald uit de hemel en dat Hij ook 'voor ons' gekruisigd is, geleden heeft enz. Ook de belijdenis over de heilige Geest is uitgebreid ten opzichte van de Apostolische Geloofsbelijdenis. Later is daaraan toegevoegd dat de Geest van de Vader 'en de Zoon' uitgaat (het zogenaamde *filioque*, dat een breekpunt vormde met de Oosters Orthodoxe Kerk).
- De geloofsbelijdenis van Athanasius is eind vijfde of begin zesde eeuw ontstaan in Frankrijk. Deze belijdenis legt 'het algemeen geloof' over de Drie-eenheid en het God- en mens-zijn van Christus vast. 'Als iemand dit niet volledig en ongeschonden bewaart, zal hij ongetwijfeld voor eeuwig verloren gaan.' Opmerkelijk zijn de ontologische eigenschappen van God die genoemd worden: ongeschapen, onmetelijk, eeuwig, almachtig. Ze verraden iets van de oorspronkelijke context.

De Apostolische Geloofsbelijdenis en de geloofsbelijdenis van Nicea worden in de liturgie veelvuldig gebruikt. De geloofsbelijdenis van Athanasius is een apologetisch geschrift. Als het liturgisch gebruikt wordt, beperkt zich dat over het algemeen tot de zogenaamde 'Drie-eenheidszondag'.

Confessies van de Reformatie

De nieuwe kerkorde verklaart vervolgens dat we met andere kerken van de Reformatie de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels aanvaarden als basis voor onze eenheid, om daarop gezamenlijk voort te bouwen. Opvallend is dat deze gereformeerde belijdenisgeschriften een plaatsaanduiding in hun naam hebben: Heidelberg, Nederland, Dordrecht. Ze behoren tot een bredere familie van gereformeerde confessies, zoals de Franse Confessie, de Schotse Confessie, de Tweede Zwitserse Confessie, de Westminster Confessie, de Confessie van Beza. Deze confessies kennen ondanks onderlinge verschillen een sterke inhoudelijke overeenkomst. Ze vormen

inhoudelijk één familie en kennen alle een voorschrijvend, normatief karakter. Dit laatste in onderscheid van mennonitische belijdenissen die alleen beschrijvend zijn.

Tegenover de confessionele variatie in de gereformeerde wereld valt de uniformering in het lutheranisme op, die uiteindelijk resulteert in de *Formula Concordiae*. Eerder al viel op dat de houding van Calvijn tegenover Luther gekenmerkt werd door meer openheid dan omgekeerd.

De Nederlandse Geloofsbelijdenis is door de gereformeerde kerken in Nederland al op eerste synode na de Reformatie (Emden 1571) aanvaard als hun gemeenschappelijk akkoord, samen met de Franse geloofsbelijdenis. Vanaf 1586 geldt voor schoolmeesters de verplichting de Heidelbergse Catechismus te onderschrijven.

De synode van Dordrecht 1618-19 doet uitspraak in een leerstellig geding tussen Remonstranten en contra-Remonstranten. In samenspraak met afgevaardigden uit tal van Europese landen worden de Dordtse Leerregels vastgesteld, die - zoals de naam aangeeft - waren bedoeld als regels voor prediking en onderwijs in de kerk.

De synode van Dordrecht dringt aan op catechese thuis, op school en in de kerk en bepaalt dat in de middagdiensten in de prediking de Heidelbergse Catechismus behandeld wordt.

Op diezelfde synode wordt de binding aan de drie formulieren van eenheid definitief vastgelegd via een ondertekeningsformulier, waarin de ondertekenaars verklaren dat zij er hartelijk van overtuigd zijn dat de leer van de drie formulieren van eenheid - de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels - in alle delen geheel met Gods Woord overeenstemmen. Voor het geval zij ooit een bedenking tegen deze leer of een afwijkende mening zouden krijgen, beloven zij die niet openlijk of anderszins uiteen te zullen zetten maar hun gevoelens aan de kerkelijke vergaderingen te zullen voorleggen en zich aan het oordeel daarvan te onderwerpen. De synode dringt verder aan op catechese thuis, op school en in de kerk en bepaalt dat in de middagdiensten in de prediking de Heidelbergse Catechismus behandeld wordt.

In het Angelsaksische presbyterianisme wordt een mijlpaal bereikt in de vaststelling van de Westminster Confessie (met de Grote en de Kleine Catechismus) door de Westminster Assembly in 1647. Deze confessie sluit aan bij eerdere gereformeerde belijdenissen en verwerkt ontwikkelingen in de toenmalige gereformeerde theologie die niet in oudere gereformeerde belijdenissen terug te vinden zijn. Voor Presbyteriaanse kerken wereldwijd is de Westminster confessie nog steeds de standaard als het om belijden gaat. Met presbyteriaanse kerken die de Westminster Confessie hebben aanvaard kennen de GKv sinds de synode van Amersfoort-West 1967 kerkelijke banden. Dat gebeurt volgens de grondregel zoals die verwoord is in artikel 47 van de kerkorde van de GKv uit 1978: met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland zal, zoveel mogelijk kerkelijke gemeenschap geoefend worden. Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden.

Negentiende eeuw

De negentiende eeuw levert geen nieuwe relevante belijdenisteksten op. Wel wordt deze eeuw beheerst door de vraag naar de wijze en reikwijdte van binding aan de gereformeerde belijdenis. Het meest bekend is de strijd binnen de hervormde kerk rond de vraag of de belijdenis bindt 'omdat' (*quia*) ze overeenkomstig het Woord van God is, of dat ze bindt 'voor zover' (*quatenus*) ze overeenstemt met het Woord van God. In het laatste geval konden zelfs het goddelijk gezag van de Bijbel en de opstanding van Christus ontkend worden. Bekend is verder het adagium van de zogenaamde 'ethische richting' dat 'niet de leer, maar de Heer' bepalend is voor de kerk.

Als het gaat om de reikwijdte van de binding wordt door de hervormde synode aangegeven dat het daarbij gaat om 'wezen en hoofdzaak' van het belijden, terwijl de zogenaamde confessionele richting kiest voor het begrippenpaar 'ondubbelzinnig en onbekrompen'.

Terwijl het belijdende karakter van de kerk onder druk stond, werd het herstel van de kerk op verschillende manieren nagestreefd. Eén groep koos de zogenaamde medische weg van het laten doorwerken van het gezondmakende onderwijs van Gods Woord (het Réveil). Anderen zochten dat herstel langs de zogenaamde juridische weg door terugkeer naar de gereformeerde belijdenis en kerkregering (de Afscheiding).

Een vraag die opkomt in de negentiende eeuw en in de eeuwen daarna met de Nederlandse kerken mee blijft gaan, betreft de zogenaamde 'leertucht': spreekt de kerk alleen een theologisch oordeel uit over de leer of verbindt ze daar ook tuchtrechtelijke gevolgen aan (kent de kerk alleen judiciële of ook justitiële leertucht)?

Belijdenissen in twintigste en eenentwintigste eeuw

In de jaren tien en twintig van de twintigste eeuw wordt er in de Gereformeerde kerken gevraagd om uitbouw van het belijden, met name rond het schriftgezag. Op de synode van Arnhem (1930) wordt een voorstel besproken van een belijdenis over de heilige Schrift. Uiteindelijk besluit de synode dat een nieuwe belijdenis over de Schrift niet nodig is. In de bespreking speelt onder meer de angst voor een te ver gaande binding een rol. Het uitbreiden van belijden met nieuwe teksten met verdergaande formuleringen van de leer van de kerk kan het belijden uiteindelijk ondergraven in plaats van bevorderen.

Later in de twintigste eeuw worden pogingen ondernomen om het bestaande belijden niet op een onderdeel aan te vullen, maar een proeve van nieuw belijden te schrijven om op een frisse manier woorden te geven aan het geloof van de Reformatie op. In 1949 neemt de Nederlandse Hervormde Kerk het geschrift *Fundamenten en Perspectieven van belijden* aan. In 1973 wordt door de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal) een door de hoogleraren G.C. Berkouwer en H.N. Ridderbos opgestelde *Proeve van geloofsgetuigenis* aan de kerken toegezonden. Overigens is bij beide documenten geen sprake van binding.

Ook buiten Nederland zijn belijdenissen ontstaan. Twee daarvan danken hun karakter aan de speciale situatie waarin ze zijn geschreven: de Theologische verklaring van Barmen (1935) belijdt Jezus Christus tegenover het nationaal-socialistische regime in Duitsland, de Belijdenis van Belhar (1986) spreekt zich uit tegen apartheid en racisme in Zuid-Afrika. Twee andere belijdenissen geven een meer algemeen geloofsgetuigenis. In de Christian Reformed Churches werd in 1986 'Our world belongs to God' vastgesteld (in 2008 volgde een update). De Reformed Church of America had eerder al een eigentijds geloofsstatement aangenomen: 'Our Song of Hope' (1978). Beide getuigenissen zijn bedoeld als een eigentijdse en enthousiasmerende tekst die aanzetten biedt voor liturgie, onderwijs en getuigenis naar buiten in duidelijk herkenbare aansluiting aan de gereformeerde belijdenisgeschriften. Deze getuigenissen vervangen geen bestaande belijdenissen maar zijn er een getuigende aanvulling op.

In de eenentwintigste eeuw is in Nederland opnieuw een aantal teksten tot stand gekomen met een getuigend karakter.

- De GS Amersfoort-Centrum van 2005 van de GKv stelde een Handreiking 'Zondag, HEERlijke dag' (naar aanleiding van spanning rond het vierde gebod) vast, maar wilde daaraan geen bindend karakter geven.
- Twee andere teksten ontstonden op initiatief van De Verre Naasten en werden geschreven door een internationaal gezelschap: het *Candlestand Statement* (over de charismatische beweging) en de *Polarlight Declaration* (over het oecumenisch karakter van de kerk). Deze verklaringen waren niet als confessie bedoeld en zijn ook niet als zodanig aanvaard.

De Nationale Synode, een platform voor een gezamenlijk christelijk getuigenis in de samenleving, komt in 2009 met een eigen credo. De tekst daarvan is niet bedoeld als een kerkelijke belijdenis of als vervanging van welke kerkelijke belijdenis dan ook. Hij vormt de neerslag van een consensus tussen de deelnemende partijen voor hun gezamenlijk optreden naar buiten.

Tot slot noemen we de 'Gewone Catechismus' die in 2019 door drie theologische docenten (uit PKN, CGK en GKv) werd gepresenteerd. In honderd vragen en antwoorden wordt het onderwijs van de Bijbel weergegeven op een manier die strookt met ontwikkelingen in de gereformeerde theologie en die

bruikbaar is in het kerkelijk onderwijs. De tekst is niet kerkelijk geijkt, maar mag zich in een redelijke aandacht verheugen.

Het (gedeelde en herenigde) huis van de vrijmaking

Met de hereniging van NGK en GKv komen twee kerken weer bij elkaar die samen ontstaan zijn uit de Vrijmaking (1944). In de jaren dertig van de twintigste eeuw was er binnen de Gereformeerde Kerken een zogenaamde 'reformatorische beweging'. Deze beweging herontdekte het relationele en dynamische spreken van de Bijbel over het verbond van God met mensen. Tegelijk ontstond onder invloed van het existentialisme van die tijd een sterke nadruk op normativiteit en objectiviteit. De botsingen rond deze bewegingen binnen de kerken leidden tot de Vrijmaking. De kerken die toen ontstonden, kenden verschillende stromingen waartussen spanningen groeiden.

De spanningen leidden tot een scheuring in de jaren zestig van de twintigste eeuw, onder meer rond de binding aan de belijdenis. Verschillende motieven speelden een rol: het belang van vrijheid van individuele kerken, nadruk op de Bijbel tegenover leerstellige verstarung, besef van het historisch karakter van de gereformeerde belijdenissen en het belang van betrouwbaarheid bij het aangaan van een binding aan de belijdenis. De beoordeling van wat in de zogenaamde Open Brief van 31 oktober 1966 stond over de belijdenis kreeg een sjibboletfunctie in kerkelijke procedures. Het leidde tot een breuk tussen wat daarna de GKv en de NGK zijn gaan heten.

De Nederlands Gereformeerde Kerken verwerpen de strikte binding aan de leer van de Drie formulieren van eenheid binnen de GKv.

In de preambule van het Akkoord van kerkelijk samenleven van de NGK beloven deze kerken ' - zich gevend eerst aan de Here en aan elkaar - zich aan het Woord van God en aan de belijdenis van de kerk van alle eeuwen te houden. Zij verklaren in dat belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, haar eenheid en de grond voor haar samengaan te vinden.' De NGK aanvaarden (stille) reserves bij onderdelen van de leer, waarbij ze ervan uitgaan dat men zich in zijn ambtelijk optreden over het algemeen houdt aan wat onderling overeengekomen is. De NGK verwerpen de strikte binding aan de leer van de Drie formulieren van eenheid binnen de GKv. Slechts wanneer de centrale inhoud van de bijbelse leer in geding is, wordt overgegaan tot censuur over ambtsdragers. Heel pregnant komt dat uit in de tolerantie die geoefend wordt met een afwijking van Zondag 22 HC.

In de GKv bestaat verschil van mening over de vraag in welke mate gemeenteleden gebonden zijn aan de gereformeerde leer. Ambtsdragers verbinden zich aan de gereformeerde leer via hun handtekening onder het bindingsformulier. Daarmee wordt naar algemeen inzicht niet gebonden aan wat 'alle punten en komma's' worden genoemd, maar wel aan 'alle delen' van de leer. Over de wijze waarop in artikel 1 NGB over God gesproken wordt, over het auteurschap van Prediker, Hooglied, Klaagliederen en de brief aan de Hebreëen, over de 'nederdaling ter helle' en over de drie ambten die volgens artikel 30 NGB als een raad van de kerk zijn, zijn zienswijzen verwoord die niet leidden tot kerkelijke maatregelen. Net als in de NGK kennen voorgangers soms ongemak bij formuleringen in de belijdenis zonder dat men die publiek uitdraagt. In de liturgie wordt voor de eenheid in de leer de formulering gebruikt: of men de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische geloofsblijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk verkondigd wordt, belijdt als de ware en volkomen leer van onze verlossing.

In 2017 spraken GKv en NGK het verlangen uit te komen tot één kerkgemeenschap, op basis van de Schrift als woord van God, in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenisgeschriften en ingericht volgens de beginselen van het gereformeerde kerkrecht. In 2020 beleed de synode van de GKv, zonder zich over de inhoud van de Open Brief uit te spreken, schuld over de sjibboletwerking die aan de Open Brief was toegekend. In 2022 werd door GKv en NGK een commissie benoemd die voorstellen moet doen om het belijden te verankeren in de herenigde kerk.

Catechese en vorming

Een belijdende kerk is een kerk die haar belijden door wil geven aan nieuwe generaties. Daarom zijn catechese en vorming belangrijk. In de vroege kerk vindt catechese op grond van de missionaire opdracht in Matteüs 28 plaats, voorafgaand aan de doop. Bij de doop zegt men op plechtige wijze de geleerde geloofsbelijdenis op. Na de doop wordt men nader ingewijd in de andere rituelen van de kerk en onderwezen in de heilgeheimen. In de Middeleeuwen raakt de catechese in verval. Het onderricht dat nog gegeven wordt is verbonden met de biecht en moralistisch van aard.

In de Reformatie, die veel belang hecht aan de kennis van 'de ware en volkomen leer van de verlossing' en een persoonlijke geloofsbeslissing, krijgt de catechese haar plaats tussen doop en avondmaal. De openbare geloofsbelijdenis waarmee de catechese wordt afgesloten, opent voor doopleden de toegang tot het avondmaal. Er verschijnt een veelheid aan leerboekjes. Belangrijk is de uitgave van de Heidelbergse Catechismus die voor een kwalitatieve en samenbindende impuls zorgt in het kerkelijk onderwijs. De eeuwen hierna vertonen op de ene plaats vervlakking en verschraling en op een andere plaats verdieping en verinnerlijking. De Catechismus raakt in onbruik of wordt vervangen door andere leerboeken. In de kerken van de Afscheiding en de Doleantie beleeft de gereformeerde confessie een revival.

Vanaf de late jaren zeventig groeide de aandacht voor de didaktiek van de catechese, vanaf de jaren negentig gevolgd door toenemende aandacht voor pedagogiek en agogiek.

Kijken we naar de laatste halve eeuw dan zien we dat in de catechese binnen de kerken van de Vrijmaking het overdragen van de inhoud domineerde, waarbij de Heidelbergse Catechismus centraal stond. Naast de Catechismus werd gebruikgemaakt van *Onderwijzing in de christelijke leer. Korte verklaring van de Heidelbergse Catechismus ten gebuike voor het Catechetisch Onderwijs* (deel I van de hand van M.B. van 't Veer, 1948 en deel II van de hand van E. Th. van den Born, 1949; uitgegeven in samenwerking met Stichting De Vrije Kerk door Erven A. de Jager, Groningen). Later werd gebruik gemaakt van het boekje van J. van Bruggen, *Aantekeningen bij de Heidelbergse Catechismus ten dienste van het catechetisch onderwijs in de Geref. Kerken in Nederland*, Assen (Horstman, 1^e druk 1951, 5^e druk 1965).

Vanaf de late jaren zeventig groeide de aandacht voor de didaktiek van de catechese, vanaf de jaren negentig gevolgd door toenemende aandacht voor pedagogiek en agogiek. Er kwamen nieuwe catechesemethodes: *De Weg, Ik geloof, Geloof.nu, Zeg nu zelf, Follow Up*. Inmiddels zijn interactie, praktische opdrachten en het gebruik van filmpjes en muziek niet meer weg te denken.

Bij het onderwijs op gereformeerde scholen werd een vergelijkbare ontwikkeling zichtbaar. Op de basisschool maakte 'Naam en Feit' plaats voor 'Levend water'. In het voortgezet onderwijs kende men aanvankelijk vakken als bijbelkennis en geloofsleer. De geloofsleer werd behandeld aan de hand van de Nederlandse Geloofsbelijdenis met behulp van boeken als J. van Bruggen, *Het Amen van de kerk* en van C. Bijl, *Leren geloven*. Beide vakken zijn nu samengevat onder de naam godsdienst(onderwijs) en richten zich op het geleefde geloof.

Het verenigingsleven bleef ook niet onberoerd. Stonden in het verleden bijbelstudie, kerkgeschiedenis, belijdenis en vrije onderwerpen op de agenda, in het heden zijn kerkgeschiedenis en belijdenis veelal weggevallen. Besprekingen zijn persoonlijker en praktischer geworden.

Vorming en toerusting beperken zich niet tot jongeren. In menig gemeente werden en worden cursussen voor belijdende leden gehouden. In de wereld van de catechese wordt het pleit gevoerd voor volwassenencatechese en intergeneratieve catechese: je blijft in de kerk 'Altijd leerling', zoals de titel luidt van een basisboek catechese uit 2011.

De gereformeerde wereld kende in de twintigste eeuw een diversiteit aan overdrachtsmiddelen: boekenseries, bladen, cursussen (*Van gisteren naar morgen*, studieavonden van J. Douma en J. van Bruggen). Ook hier kwam steeds meer aandacht voor het aspect van de vorming. Het begon met het Gereformeerd Vormings Instituut. Daarna kwamen landelijke centra voor gemeenteopbouw en

geloofspraktijk. We kennen nu het Kerkpunt. Daarnaast is er een breed aanbod aan conferenties en interkerkelijke stimulansen tot bezinning en vorming. Om er een paar te noemen: Alpha, Weetwatjegeloofd, New Wine, Samen jong.

Liturgie

Liturgie en belijden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is niet overdreven te zeggen dat de belijdenis ontstond in de liturgie. Boven werd al even genoemd dat de oudste belijdenis, de apostolische geloofsbelijdenis waarschijnlijk ontstond bij de doopliturgie. Kon je deze woorden belijden, dan kon je worden gedoopt. De geloofsbelijdenis van Nicea werd de echte liturgische belijdenis. Over de breedte van de kerk heeft deze belijdenis al eeuwenlang een plek in de liturgie. Tussen bijbellezing en eucharistie in de Rooms-Katholieke en Oosters-Orthodoxe kerken keert deze belijdenis elke kerkdienst terug. Idem in Anglicaanse en Lutherse liturgieën. Bij gereformeerden in Nederland belande de belijdenis in de middagdienst, na de prediking. Daar werd de apostolische geloofsbelijdenis afgewisseld met de geloofsbelijdenis van Nicea. Door het afschaffen van de middagdienst in Nederlandse Gereformeerde Kerken staat ook het zingen of lezen van een van de credo's onder druk.

Van de drie formulieren van enigheid kreeg met name de Heidelbergse Catechismus een liturgische plek bij Nederlandse protestanten. In de middagdienst was het lezen en uitleggen van een 'zondag' van de catechismus vast onderdeel van de eredienst. Gecombineerd met het catechetisch onderwijs verwierf de Heidelberger Catechismus een plek in de geloofsbeleving van generaties gereformeerden. Door het verdwijnen van middagdienst en door het kiezen van een andere aanpak bij de leerdiensten staat deze prominente liturgische plek eveneens onder druk in de hedendaagse NGK. Deze geschiedenis laat zien hoe belangrijk de plek van belijdenissen in de liturgie is voor het levend houden van de belijdenis.

Er is ook een meer indirecte manier waarop de belijdenis samenhangt met de liturgie in gereformeerde kerken. Hier bedoelen we de liturgische formulieren. Die formulieren rondom bevestiging en sacramenten spreken de taal van de belijdenis en functioneren als zodanig. Ze zijn een van de weinige vaste elementen in de gereformeerde liturgie. Waar deze formulieren min of meer ongewijzigd een plek hadden in de liturgie is het gebruik ervan binnen de NGK de laatste 20 jaar sterk teruggelopen en op sommige plekken geheel verdwenen.

Welke waarnemingen doen we?

Naast de concrete vruchten die onze traditie heeft opgeleverd en de krachtige overtuiging van het belang van schriftuurlijk belijden die haar kenmerkt, vallen een paar zaken op in de geboden historische schets.

1. Terwijl de lutherse traditie naar uniformering streefde, kenmerkte de oorspronkelijke gereformeerde traditie zich door een veelvoud aan verwante confessies. Calvijn stond opener tegenover Luther dan omgekeerd. In later eeuwen strekte de herkenning van verwantschap zich ook uit tot de presbyteriaanse Westminster Confessie.
2. De Dordtse synode van 1618-19 stelt een krachtig geformuleerd ondertekeningsformulier vast. Over de precieze reikwijdte van de daarin aangegane binding is de eeuwen door strijd geleverd. Niet alleen wordt er afstand van genomen, ook worden er vanaf de negentiende eeuw in kringen die er wel aan vast willen houden naast de strikt-letterlijke opvatting allerlei nuancerende omschrijvingen en overwegingen aangevoerd.
3. Opvallend is hoe de gereformeerde wereld van Nederland en Noord-Amerika in de twintigste en eenentwintigste eeuw zoekt naar nieuwe verwoording van het katholieke geloof, maar terugschrikt voor het vaststellen van nieuwe bindende teksten. Volstaan wordt met 'proeves', 'verklaringen' en 'getuigenissen'. Uitdrukkelijk ontvangen ze geen bindende status.
4. In de catechese is in de afgelopen decennia een toenemende behoefte gebleken aan meer dan het uitzetten van en het zich eigen maken van de Heidelbergse Catechismus. Het verlangen naar relevante en praktisch bruikbare toerusting leidde tot meer eigentijdse vormen en ge-update inhouden.

4. Hoe gaan we verder?

In Christus en door de Geest komt God dicht bij ons, ervaren we als commissie bij de start, toen we ons bezonnen op de belangrijke opdracht waar we voor stonden. Dat Jezus dichterbij komt roept verlangen wakker om dicht bij God te leven, geleid door zijn Geest. Vanuit dat verlangen zijn we aan het werk gegaan met onze opdracht om ons te bezinnen op een belijdende kerk.

Als belijdende kerk antwoorden we op Gods nabijheid in geloof, hoop, en liefde. We verlangen ernaar dat de Nederlandse Gereformeerde Kerken belijdende kerken zijn. Dat betekent dat we luisteren naar onze God en in geloof leven als kinderen van de Vader, delend in de Zoon, terwijl de Geest in ons woont. Dan kunnen we staan voor het evangelie van Vader, Zoon en Geest en daarop antwoorden met het belijden van ons geloof in Vader, Zoon en Geest.

Dat antwoorden en belijden is een gezamenlijke activiteit. We verlangen naar verbinding en gemeenschap in liefde en waarheid. We zien daarom graag dat gemeenteleden met elkaar in gesprek komen en blijven over de inhoud van dat evangelie en wat dat betekent voor hun leven. Wanneer dat gebeurt, kan het geloof ook doorgegeven worden aan nieuwe generaties. Zo blijft het geloof levend en kunnen we als Gods getuigen leven in een wereld waarin het geloof in God niet meer vanzelf spreekt. We kunnen elkaar helpen ons vanuit ons geloof te oriënteren en te onderscheiden waarop het aankomt.

Daarvoor hebben we ten eerste nodig dat we leven met de Drie-enige God en er in onze harten geloof, hoop, en liefde leven. De liefde van de Vader, de genade van Zoon en de gemeenschap van de Geest zijn de basis van een belijdende kerk. Dat spreekt nooit vanzelf, maar we hebben het nodig hier steeds weer aan herinnerd te worden.

Het is vervolgens onze opdracht als kerk om ook te kijken wat wij als kerk concreet zouden moeten doen om te stimuleren dat we een belijdende kerk zijn, dat het belijden van de kerk levend is en verankerd aan de Schrift. Door te belijden (zes functies, zie hoofdstuk 2):

1. loven we God en geven we uiting aan ons geloof;
2. verbinden we onszelf met de gemeenschap van gelovigen;
3. bieden we praktische oriëntatie;
4. geven we het geloof door aan volgende generaties;
5. getuigen we van ons geloof;
6. beschermen we elkaar in de gemeente tegen dwaalleer en leugen.

Welke concrete mogelijkheden zien wij voor de komende jaren?

Onze conclusie is dat we het belijden willen verlevendigen, zodat mensen van deze tijd – van alle generaties – alle functies van het belijden op een geïnspireerde manier actief kunnen uitoefenen. Daarvoor zijn drie dingen nodig: goede teksten, goede communicatiemiddelen en een goed proces om de mensen in de Nederlandse Gereformeerde Kerken hierbij te betrekken.

Goede teksten

We willen verder onderzoeken welke teksten het meest geschikt zijn: (1) bestaande teksten uit de traditie, (2) bestaande recente teksten (zoals bijvoorbeeld [Our World Belongs to God](#)), of (3) nieuw te ontwikkelen teksten.

(1) Bestaande teksten uit de traditie zijn er al en hebben gezag als door de kerken aanvaarde belijdenissen (de credo's van de vroege kerk en de drie belijdenissen uit de tijd van de Reformatie: NGK, HC en DL). Ze verbinden ons zowel met het verleden als met christenen in andere kerken wereldwijd. Ze vertolken het onderwijs van de Bijbel en bieden daarin veel materiaal voor alle functies van belijden. Oudere kerkleden zijn hiermee opgegroeid en hebben hun hart verpand aan vertrouwde formuleringen. Doordat deze belijdenissen in een andere tijd zijn ontstaan missen we de resultaten van latere kerkelijke bezinning en doordenking en ook het ontmaskeren en weerspreken van eigentijdse ontwikkelingen en trends. Oude

teksten kunnen vervreemding oproepen omdat we hun context niet goed kennen, en omdat ze niet spreken in taal die direct aansluit op onze postmoderne en postchristelijke wereld.

(2) Bestaande recente tekst(en) hoeven niet meer bedacht en geschreven te worden. Er is ook al materiaal ontwikkeld dat geschikt is voor verschillende functies van belijden. Ze sluiten aan bij de beleving en thema's van deze tijd en worden al in internationaal verband gebruikt. Anderzijds vraagt de tekst om regelmatige aanpassing om actueel en bij de tijd te blijven. We zouden verder moeten onderzoeken of ze inderdaad voldoende ingaan op de thema's en vragen die bij Nederlandse christenen in onze kerken leven en of er andere bezwaren zijn.

(3) Het maken van nieuwe teksten is een langdurig proces dat veel tijd en energie vraagt en dat mogelijk niet alleen leidt tot eenheid, maar ook verdeeldheid zichtbaar kan maken. Anderzijds kan dit ook een heel waardevol proces zijn dat een brede inhoudelijke bezinning op gang brengt over wat wij als Nederlandse Gereformeerde christenen geloven en hoe wij ons verhouden tot de wereld om ons heen. Dit kan nieuw enthousiasme creëren. Overigens kan dit ook bij optie 2.

Hierbij merken we op dat dat deze opties elkaar niet uit hoeven te sluiten, maar dat combinaties mogelijk zijn, waarbij het goed mogelijk is om een verschillende status toe te kennen aan verschillende teksten.

Goede communicatiemiddelen

Hierbij denken we zowel aan geschreven tekst als aan visuele middelen, liederen, kunst, liturgische praktijken en allerlei digitale middelen. Welke middelen en materialen nodig zijn en hoe die tot stand komen, zal wellicht per functie van het belijden verschillen. We realiseren ons dat teksten een minder grote rol zijn gaan spelen door de verschuiving naar een (online) beeldcultuur, en dat er een overvloed aan bronnen is. Dat maakt het strategisch inzetten van goede communicatiemiddelen des te meer tot een belangrijk aandachtspunt.

Een goed proces

Wat een goed proces is, is enerzijds afhankelijk van welke optie gekozen wordt. Anderzijds lijkt het ons in ieder geval belangrijk dat wat we doen om het belijden te vitaliseren niet een proces is van een kleine groep, maar dat het plaatsvindt in de breedte van de plaatselijke gemeentes. Een proces waar theologen, predikanten, ambtsdragers en gemeenteleden van alle generaties bij betrokken worden. Het is belangrijk om aan te sluiten bij wat God geeft in alle geledingen van de kerk. Niet alleen het eindresultaat van het proces in de vorm van aansprekende teksten en andere communicatiemiddelen, maar vooral het proces van bezinning op zich zien we als een wezenlijk onderdeel van het verlevendigen van het belijden. In elk geval kan het zoeken naar nieuwe vormen om aandacht te geven aan de inhoud van het geloof alleen vruchtbaar zijn wanneer de gekozen aanpak niet top-down is. Welke mogelijkheden er voor een dergelijk proces zijn en hoe het uitgevoerd kan worden, vraagt nog veel doordenking. Een vraag die daarbij ook gesteld kan worden is of we dit alles alleen als Nederlandse Gereformeerde Kerken willen doen of dat het hierin beter is samen te werken met andere kerken en zo ja welke dan.

Tot besluit

Wij zijn benieuwd naar wat deze opties bij u oproepen en wat u denkt dat de plaatselijke gemeenten van de Nederlandse Gereformeerde Kerken het meest zal helpen om hun belijden te verlevendigen.

Het was ook onze opdracht om na te denken over de verankering van het belijden aan de Schrift en over binding aan het belijden. Hierover hebben we wel nagedacht en we zien het belang en de waarde van deze binding, maar onze gedachtenvorming hierover is nog niet afgerond. Graag willen we in een vervolgtraject hiermee verder gaan.

We verzoeken u een nieuwe commissie de opdracht te geven om keuzes te maken op basis van het bovenstaande, vragen over verankering en binding verder te doordenken, en hun voorstellen aan de volgende synode voor te leggen. Een aantal leden van de huidige commissie belijdende kerk zal daar graag aan meedoen.